

Eva M. Hejzlarová, Magdalena Mouralová, Martina Štěpánková Štýbrová (eds.): *Fantastická data ve veřejné politice a jak je využít*
Praha, Nakladatelství Karolinum 2023,
538 s.

Kniha *Fantastická data ve veřejné politice a jak je využít* (dále jen *Fantastická data*) je další z řady metodologických učebnic, které byly v posledních letech sepsány a publikovány. *Fantastická data* jsou specifická v tom, že se nezaměřují na celý proces plánování a realizace sociálněvědního výzkumu, ale na jednu jeho specifickou část: na získávání, vytváření a sběr dat. Od těchto dvou úvodních vět se odvíjí hned moje první doporučení čtenáři: *Fantastická data* je potřeba číst a používat v kombinaci s dalšími metodologickými učebnicemi v sociálních vědách. Editorky na to samy upozorňují a v úvodní kapitole čtenáři nabízí užitečný přehled metodologických učebnic ve společenských vědách. Zároveň v rámci své pečlivé rešerše identifikují otázku získávání dat jako největší bílé místo stávajících učebnic. Ty se převážně věnují širším tradicím a strategiím společenskovědního výzkumu (vč. jeho epistemologických a ontologických východisek), obecnějším metodologiím (výzkumným designům) a konkrétním metodám analýzy dat. Stávající metodologické učebnice si kladou otázku, jak můžeme data využít (analyzovat) a tak nějak předpokládají, že si čtenář umí sehnat data sám.

Na českém trhu doposud chyběla učebnice věnující se primárně způsobům získávání (vytváření/sběru) dat. Učebnice s takto úzce vymezenou rolí má smysl z několika praktických i principiálních (metodologických) důvodů. Za prvé, otázka získávání dat je důležitým bodem výzkumného projektu (výzkumného rámce) a velkou praktickou výzvou zejména pro studenty a začínající badatele. Učebnice poskytující přehled různých způsobů získávání dat pomůže studentům a badatelům při pláno-

vání výzkumu – dozvědí se, jak je možné různé typy dat získávat a jaká data jsou pro ně dosažitelná. Při samotném sběru dat jim potom konkrétní kapitola poslouží jako praktický návod a vodítko. Za druhé, otázka způsobu získávání dat je do určité míry nezávislá na způsobu jejich využití (metodě analýzy). Neplatí to samozřejmě absolutně – například zúčastněné pozorování je úzce spjato s etnografií jakožto konkrétní metodologií. Na druhou stranu takové rozhovory, dotazníky či oficiální dokumenty veřejných institucí (legislativa, rozsudky) můžeme v různých obdobích použít v široké škále metodologií, počínaje etnografií, diskurzivní analýzou, obsahovou analýzou přes sledování procesu a srovnávací případovou studii až po statistickou analýzu.

Z úvodní kapitoly (a jejich přehledových tabulek) je zřejmé, že hlavní přínos *Fantastických dat* spočívá právě v tom, že se soustřeďuje (takřka výlučně) na získávání dat a že nabízí (téměř kompletní) přehled různých způsobů získávání dat. Ve skutečnosti se kniha mohla jmenovat „*Fantastická data a kde je najít*“ a s tímto očekáváním by měli ke knize přistupovat i její čtenáři a uživatelé. Kdo je vlastně oním čtenářem a uživatelem? Přiznám se, že já sám jsem byl zpočátku na pochybách, jestli si mohu jakožto člověk z politických věd (evropská studia a mezinárodní vztahy) troufnout na recenzi učebnice, která má v názvu „veřejná politika“. Z obsahu knihy je zřejmé, že se primárně orientuje na získávání dat, která jsou využitelná v rámci veřejněpolitického výzkumu. Nicméně škála způsobů získávání (vytváření, sběru) dat, kterým se *Fantastická data* věnují, je poměrně široká a kniha tak najde využití i v dalších oborech. S klidným svědomím mohu *Fantastická data* doporučit všem studentkám a studentům ostatních společenských věd, kteří řeší praktickou otázku, jak a kde pro svůj výzkum získat potřebná vstupní data.

Snaha nabídnout čtenáři praktický návod pro získávání dat je patrná z editorské

práce a uvození celé knihy, ze stylu psaní a z obsahu jednotlivých kapitol. V úvodu knihy na čtenáře čeká nejenom obligátní představení struktury celé učebnice, ale i šikovný návod, jak knihu číst, jak ji používat ve výzkumu nebo při výuce metodologií. Líbí se mi i rozcestník, který tápajícího čtenáře nasměruje na další učebnice metodologií a analytických metod. Celá kniha je psána přístupným a srozumitelným stylem. Je poměrně dlouhá (15 kapitol seskupených do pěti částí), editorky ale vyvinuly maximální snahu, abychom se v ní jako čtenáři neztratili. Provází nás celou knihou – čas od času se ke čtenáři připojí a připomenou mu, ve které části knihy se nachází a co může od dalšího úseku očekávat. Na závěr každé z kapitol autorky a autoři zařadili příklady výzkumu využívajícího daný typ dat. Vedle příkladů výzkumu zde ovšem najdeme i „příběhy výzkumů“, ve kterých autorky a autoři sdílí své osobní zkušenosti, praktická doporučení i překážky, kterým čelili v reálném světě při shánění fantastických dat pro svůj výzkum. Skvělá věc, která činí celou učebnici přístupnější pro čtenáře a která ilustruje metodologické poučky na živém výzkumu realizovaném živými lidmi.

Jaké způsoby získávání dat tedy ve *Fantastických datech* najdeme? Za užitečné považuji členění podle vztahu výzkumníka k datům. Pod obecným pojmem získávání dat se totiž může skrývat „vytváření dat“ výzkumníkem, „spoluvytváření dat“ výzkumníkem, „shromažďování dat“, která vytvořili nebo posbírali jiní výzkumníci. V neposlední řadě můžeme mluvit o „sběru dat“, která vytvořili aktéři mimo akademickou sféru (veřejné instituce, média) za jiným účelem, než je výzkum (např. legislativa vytvořená za účelem vládnutí).

Co se týče vytváření či spoluvytváření dat v přímé interakci se zkoumanými subjekty, kniha pokrývá zúčastněné pozorování, expertní rozhovory a fokusní skupinu. Všechny tyto způsoby získávání (vytváření) dat jsou začleněny do jedné kapitoly

(kapitola 1) a s výjimkou expertních rozhovorů jsou pokryty pouze dílčími příklady („příběhy“) z výzkumné praxe. Ano, samotné „příběhy“ vytváření dat formou pozorování, rozhovorů, fokusních skupin či deníkových záznamů jsou zajímavým doplňkem a inspirací pro ty z nás, kteří se rozhodnou některý z těchto způsobů získávání dat využít. Na druhou stranu postrádám systematictější představení zúčastněného pozorování, rozhovorů, fokusních skupin a dotazníkového šetření v samostatných kapitolách. Editorky sice argumentují dostatečným pokrytím těchto způsobů získávání dat v existujících učebnicích, z důvodů uvedených výše se ale domnívám, že *Fantastická data* by měla mít ambici pokrýt co nejširší spektrum různých způsobů získávání dat. Třeba i za cenu zaangažování dalších autorů a využití jejich starších textů (kapitol v jiných učebnicích).

Co se týče shromažďování dat vytvořených jinými výzkumníky, kniha se věnuje dvěma typům těchto dat: (1) sociálněvědním datovým archivům (kapitola 11) a (2) výsledkům sociálněvědního výzkumu (kapitola 12). Využívání již existujících dat z jiných výzkumných projektů je legitimním a někdy i doporučenímhodným způsobem, jak získat vhodná data pro svůj projekt. Studenti mnohdy ani netuší, že se na internetu schovávají poklady v podobě archivů sociálněvědních dat, které jim dokážou ušetřit spoustu práce a trápení. Kromě těch velkých datových archivů, zmíněných v kapitole 11, existuje řada dalších, specifických pro jednotlivé disciplíny a tematické oblasti. Nebylo v silách autorů je všechny pokrýt. Povedlo se jim ale shrnout přínosy i úskalí použití „cizích“ dat a jejich postřehy jsou relevantní bez ohledu na to, v jaké disciplíně se pohybujeme a jaký datový archiv máme před sebou. Druhým typem dat, se kterým můžeme pracovat, jsou výsledky cizího výzkumu. To známe všichni ze své výzkumné praxe: využíváme výsledky několika málo relevantních výzku-

mů jako svébytné doplňkové „vstupy“ (sekundární zdroje) pro svůj vlastní výzkum. Kapitola 12 ale pojednává o něčem trochu jiném – o využití výsledků desítek a stovek výzkumných projektů, které jsou jediným „vstupem“ pro náš vlastní výzkum. V tomto případě už asi ani nemá smysl mluvit o „rešerši“ literatury, ale o „těžbě“ výsledků výzkumů z databází vědeckých článků, při které nám asistují počítačové programy a do budoucna i umělá inteligence.

Podstatnou část *Fantastických dat* tvoří kapitoly věnující se získávání (sběru) dat, která vytvořili aktéři mimo akademickou sféru za jiným účelem, než je výzkum. Sem můžeme zařadit data vyprodukovaná širokou škálou původců dat: veřejnými institucemi České republiky a jiných států, veřejnými institucemi Evropské unie a dalších mezinárodních institucí, nevládními organizacemi, tradičními médii, platformami sociálních médií a jinými soukromými společnostmi. Tyto instituce a aktéři produkují a shromažďují data primárně za nevýzkumným účelem (typicky za účelem vládnutí nebo za účelem tvorby zisku).

Veřejné instituce, média či jiné soukromé společnosti produkují nejrůznější typy fantastických dat, která můžeme s úspěchem využít. Nejčastěji nás zajímají kvantitativní data (statistické informace), textová data (legislativa, rozsudky, stenozáznamy jednání, články či jiné výstupy tradičních a sociálních médií), audiovizuální data (záznamy jednání, archivy televizního a rozhlasového vysílání, podcasty, videa a fotografie na sociálních sítích) či prostorová data. Z výše uvedeného výčtu různých původců dat a typů dat se recenzovaná učebnice soustřeďuje na sběr textových dokumentů (legislativu, rozsudky) produkovaných státními institucemi (viz kapitoly 2, 3 a 4) – což dává smysl s ohledem na zaměření na veřejnou politiku. Jako čtenář a uživatel od knihy očekávám, že v ní najdu odpověď na praktické otázky, kde mám dokumenty (legislativu, rozsudky) hledat a jak se k nim dostat. Odpověď se v kapito-

lách 2, 3 a 4 nakonec dozvím, ale musím si postesknout, že ta fantastická zvířata (data a návody, jak se k nim dostat) se někdy schovávají za křovím.

S ohledem na účel této učebnice je nadbytečné rozepisovat se o procesu vzniku jednotlivých dokumentů (legislativy a rozsudků) a o jednotlivých institucích, které se na jejich vzniku podílí. V krajním případě se může stát, že čtenáře zahltneme banálními informacemi o institucích EU, ale neřekneme mu skoro nic o tom, jak by se mohl k dokumentům EU dostat. Chybí alespoň stručný návod na vyhledávání v EUR-Lexu či zmínka o tom, že právníká databáze ASPI (představená v jedné z předcházejících kapitol) pokrývá kromě české legislativy i Úřední věstník EU a rozsudky SDEU. K tomu, aby byla *Fantastická data* dokonalá, dále postrádám samostatnou kapitolu věnovanou datovým archivům (statistických a prostorových dat) poskytovaným státními či mezinárodními institucemi (například Českým statistickým úřadem, Eurostatem či OECD) a samostatnou kapitolu s návody, doporučeními a zkušenostmi s vyhledáváním dat ve fyzických archivech.

Naopak bych si dovolil vyzdvihnout a vychválit kapitolu 6. Ne každý z nás sbírá data prostřednictvím zákona o svobodném přístupu k informacím. Pokud ale mezi takové badatele patříte, bude pro vás kapitola 6 neocenitelným rádcem a pomocníkem. Dozvíte se, jak postupovat a čeho se vyvarovat při podávání žádosti o přístup k informacím i praktické zkušenosti (dobré i špatné) ostatních badatelů.

Mediální data produkovaná tradičními a sociálními médii jsou dalším důležitým vstupním materiálem pro výzkum ve veřejné politice, v politických vědách a ostatních společenskovědních disciplínách. Výstupům tradičních médií se věnuje kapitola 7. Je přehledná a dobře zpracovaná, přestože byla problematika získávání mediálních dat poněkud upozaděna na úkor diskuse o metodě mediální analýzy a jejich

teoretických východiscích. Data ze sociálnych médií pokrýva kapitola 8. Oceňuji širší diskusii o etických aspektech, identite aktérů a neprůhlednosti sociálních sítí a jejich algoritmů. Chybí mi ale praktický návod na strojové sbírání (těžbu) dat pro výzkumné účely a upozornění na překážky, se kterými se musíme popasovat. Těžba dat ze sociálních sítí není tak jednoduchá, jak by se mohlo na první pohled zdát. Sociální média jsou v rukou soukromých společností a jejich (legitimní) snaha o maximalizaci zisku se bohužel projevuje v postupném omezování přístupu k jejich API rozhraní pro výzkumné účely.

Jak jsem se zmínil v úvodu této recenze, hlavní smysl a přínos *Fantastických dat* pro čtenáře vidím v tom, že poskytují přehled způsobů, jak můžeme získat (vytvořit či sesbírat) data pro svůj společenskovední výzkum. Tomuto hlavnímu účelu se poněkud vymykají čtyři kapitoly věnující se obsahové analýze (kapitola 9), kritické analýze diskurzu (kapitola 10), komparativní analýze (kapitola 13) a sledování procesu (kapitola 14). Všechny čtyři kapitoly jsou zpracovány kvalitně, odpovídají ale na jinou otázku (jak můžeme data využít a analyzovat) a své místo by si našly v jiné (samostatné) učebnici metodologií výzkumu, respektive metod analýzy dat.

Vít Beneš
Metropolitní univerzita Praha
vit.benes@mup.cz

Jan Keller: *Současná francouzská sociologie*

Praha, Nakladatelství Karolinum / Sociologické nakladatelství (SLON), 2022, 369 s.

Najnovšia kniha Jana Kellera môže u prípadných záujemcov vyvolať niekoľko nedorozumení. Prvým môže byť očakávanie, že ide o reedíciu skript, ktoré pod rovnakým názvom vyšli v Brne na Univerzite

J. E. Purkyně (v rámci Štátneho pedagogického nakladateľstva so sídlom v Prahe) v roku 1989. Rozsah aktuálnej knihy (takmer 400 strán) a najmä obsah ukazujú, že ide o úplne nové dielo, opierajúce sa o publikácie vydané vo Francúzsku najmä po roku 1990. No treba zdôrazniť, že obsahový presah ide až k publikáciami z obdobia po druhej svetovej vojne, v ojedinelých prípadoch ešte ďalej, až na začiatok 20. storočia. Čo bolo súčasné v roku 1989, už je po vyše tridsiatich rokoch už skôr dejinami, preto nemá zmysel novú knihu spájať so staršími rovnomenými skriptami. Dnešná súčasnosť, a tej sa podrobne Keller venuje, je predsa len aktuálnejšia a kniha rieši témy a opiera sa aj o knihy, ktoré sú už súčasťou 21. storočia.

Druhým možným nedorozumením môže byť očakávanie, že ide o knihu mapujúcu kľúčové postavy francúzskej sociológie, prípadne aktuálne teórie, ktoré hýbu súčasným akademickým svetom vo Francúzsku. Toto očakávanie je naplnené len čiastočne, sám autor už v úvode prvej kapitoly vysvetľuje, čo je jadrom jeho diagnózy doby. „Na prehľade vybraných sociologických disciplín rozvíjaných francúzskymi bádateľmi sa pokúsime ukázať, že vo vývoji súčasnej vyspelej spoločnosti sa vyskytuje síce množstvo problémov, nič však nenasvedčuje o tom, že by sa vymykali nápatiam, ktoré tu existujú od vzniku modernity, či dokonca, že by ohlasovali jej koniec. Postupne tak prevedieme čitateľa problematikou sociálnej štruktúry, otázkami práce a zamestnania, štúdiom formálnych organizácií, výsledkami bádania o škole a vzdelávaní, rodine a príbuzenstve, meste a bývaní.“ (s. 21) K tomuto treba ešte doplniť, že neskôr autor rozširuje okruh autorov aj na pôvodne nefrancúzskych autorov, ktorí však pôsobili vo Francúzsku, alebo ovplyvnili debaty vo francúzskej sociológii (ako napr. Manuel Castells).

Autor však priznáva aj obmedzenia práce a zdôrazňuje, že takáto práca nie je schopná obsiahnuť sociologickú produk-